

Archeologienota
Sint-Antonius (Zoersel) - Sint-Teunisplein

Jordi Bruggeman, Natasja Reyns en Vincent Smet

Temse
2017

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

All-Archeo bvba
Laagstraat 12
9140 TEMSE

Wettelijk depot nummer
D/2017/12.807/51

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	7
2.3	Onderzoeksopdracht	7
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	7
2.3.2	Beschrijving geplande werken.....	7
2.3.3	Werkwijze	11
2.4	Assessmentrapport	11
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied.....	11
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	16
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	22
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese.....	23
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	24
3	Samenvatting.....	26
4	Bibliografie	27
4.1	Publicaties	27
4.2	Websites	27
5	Bijlagen	28
5.1	Archeologische periodes	28
5.2	Plannenlijst	28
5.3	Fotolijst.....	28

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een stedenbouwkundige vergunningsaanvraag waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2017A201

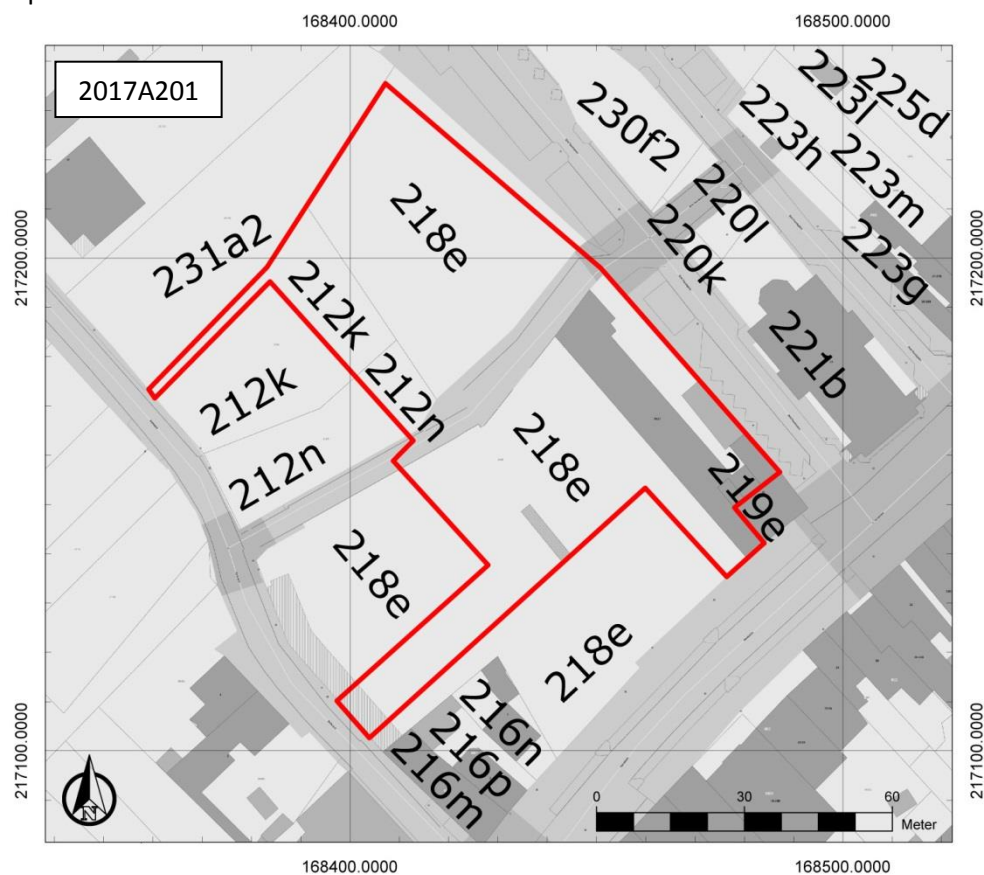
Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Antwerpen, Zoersel, Sint-Antonius, Sint-Teunisplein, Sint-Antonius

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 168423, 217703
- 168427, 217080
- 168707, 217700
- 168563, 217820

Kadastraal plan:

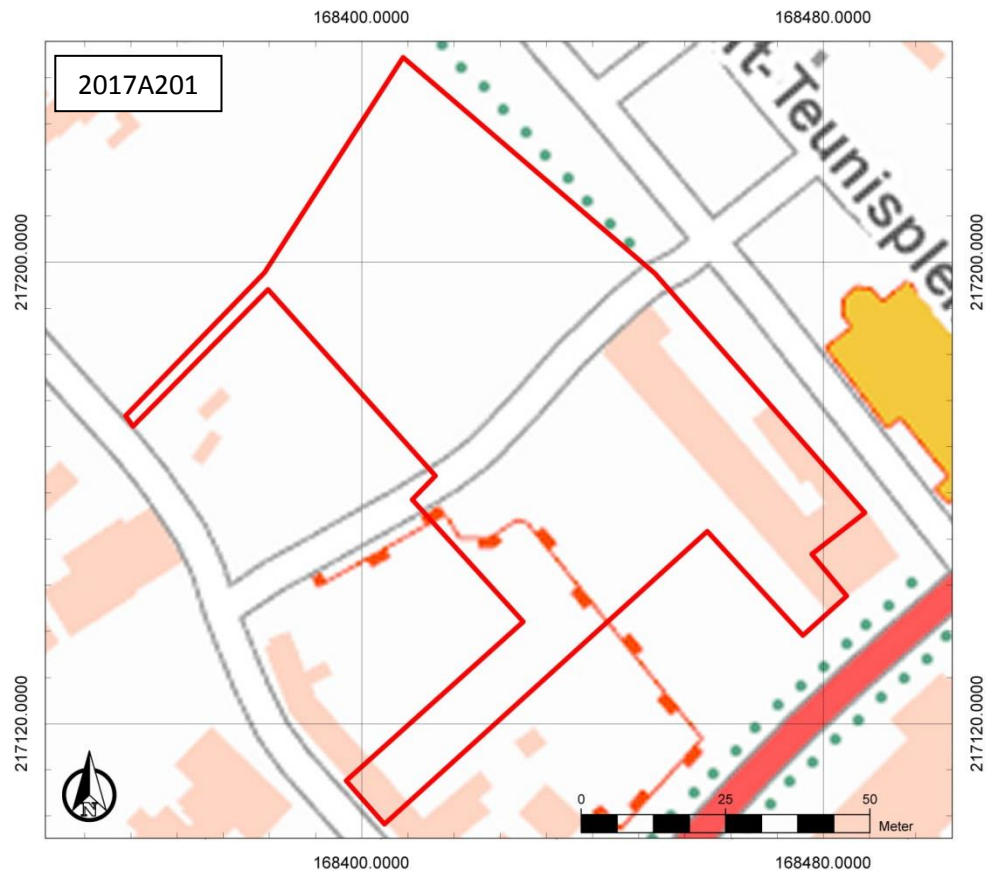

Figuur 1: Kadasterplan met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Zoersel, Afdeling 3, sectie I, nummers 218e en 219e, 212k en 212n

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 5640 m²

Topografische kaart:

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 23/01/2017 – 27/04/2017

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, ijzertijd, Romeinse tijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, akkerland, grasland

Verstoorde zones: er zijn geen gekende verstoorde zones.

Figuur 3: Foto's bestaande toestand

2.2 Archeologische voorkennis

Niet van toepassing.

2.3 Onderzoeksopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: er zijn geen randvoorwaarden van toepassing.

2.3.2 Beschrijving geplande werken

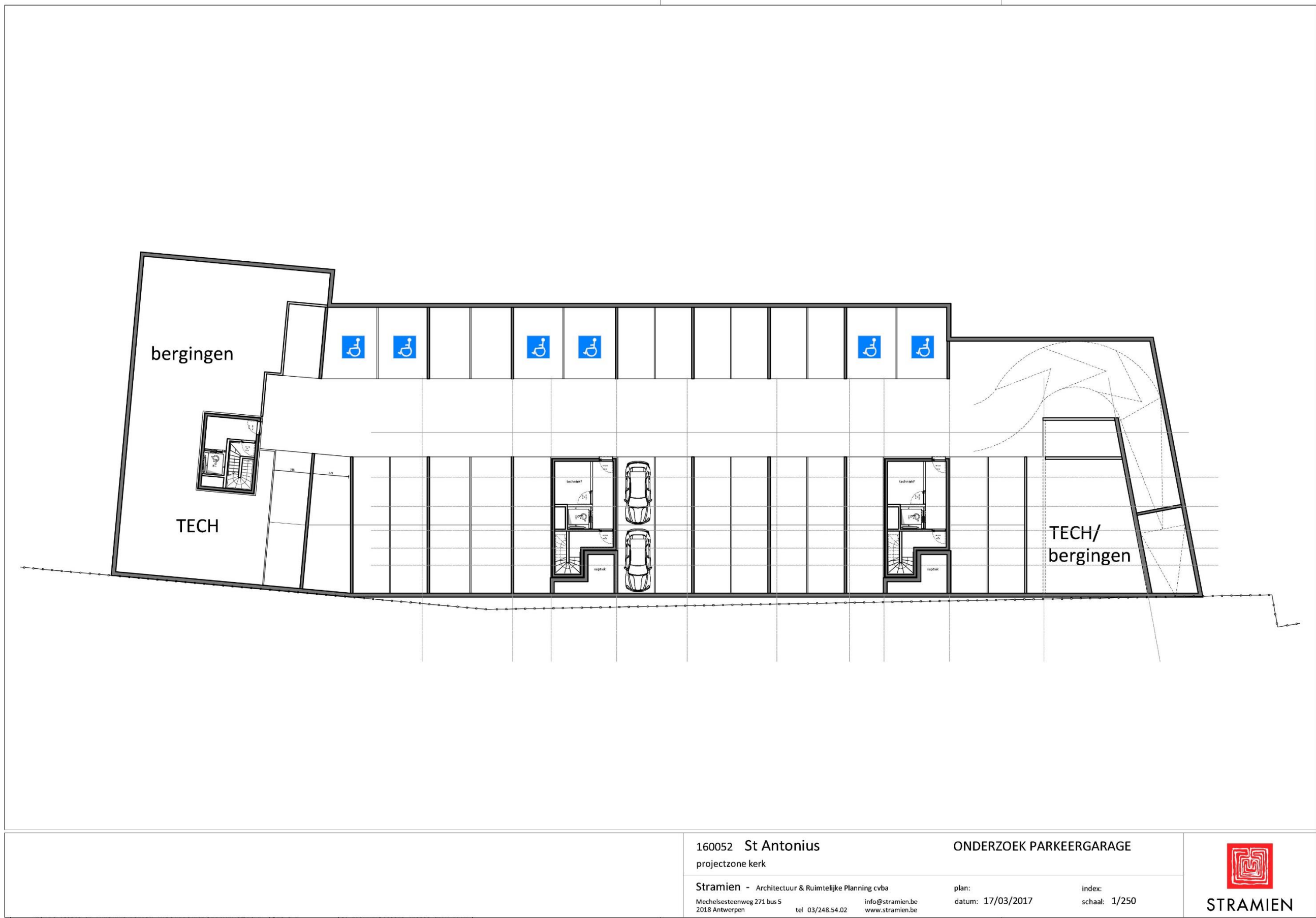
Het projectgebied valt binnen het RUP 'Kerkhof en Omgeving'. De ambitie van het plan (Figuur 4) bestaat erin om een kwalitatief woonproject te realiseren dat op maat van de locatie en de gemeente een eigen bijdrage levert aan zijn omgeving. Het geeft niet alleen een vertaling aan de richtlijnen van het RUP, maar ook een meerwaarde voor de bewoners én voor de gehele gemeente. Het gaat onder meer om een goede verankering met de bestaande ruimtelijke structuur, keuze voor groen en open ruimte, een gevarieerd woonaanbod en een slimme ontsluiting.³

Ter hoogte van het onderzoeksgebied wordt, na sloop van de bestaande bebouwing en verharding, een woonblok gerealiseerd met commerciële functies/kantoren/horeca op de gelijkvloerse verdieping en met een ondergronds niveau met parkings en bergingen (Figuur 5 en Figuur 6). De kelder (1825 m²) wordt aangezet op ongeveer 3,40 m onder het maaiveld en worden gefundeerd op een algemene funderingsplaat uit gewapend beton. Daarnaast worden verhardingen (1300 m²) en groenaanleg (2700 m²) gerealiseerd. Hiertoe worden de grote lijnen van het terreinprofiel behouden.

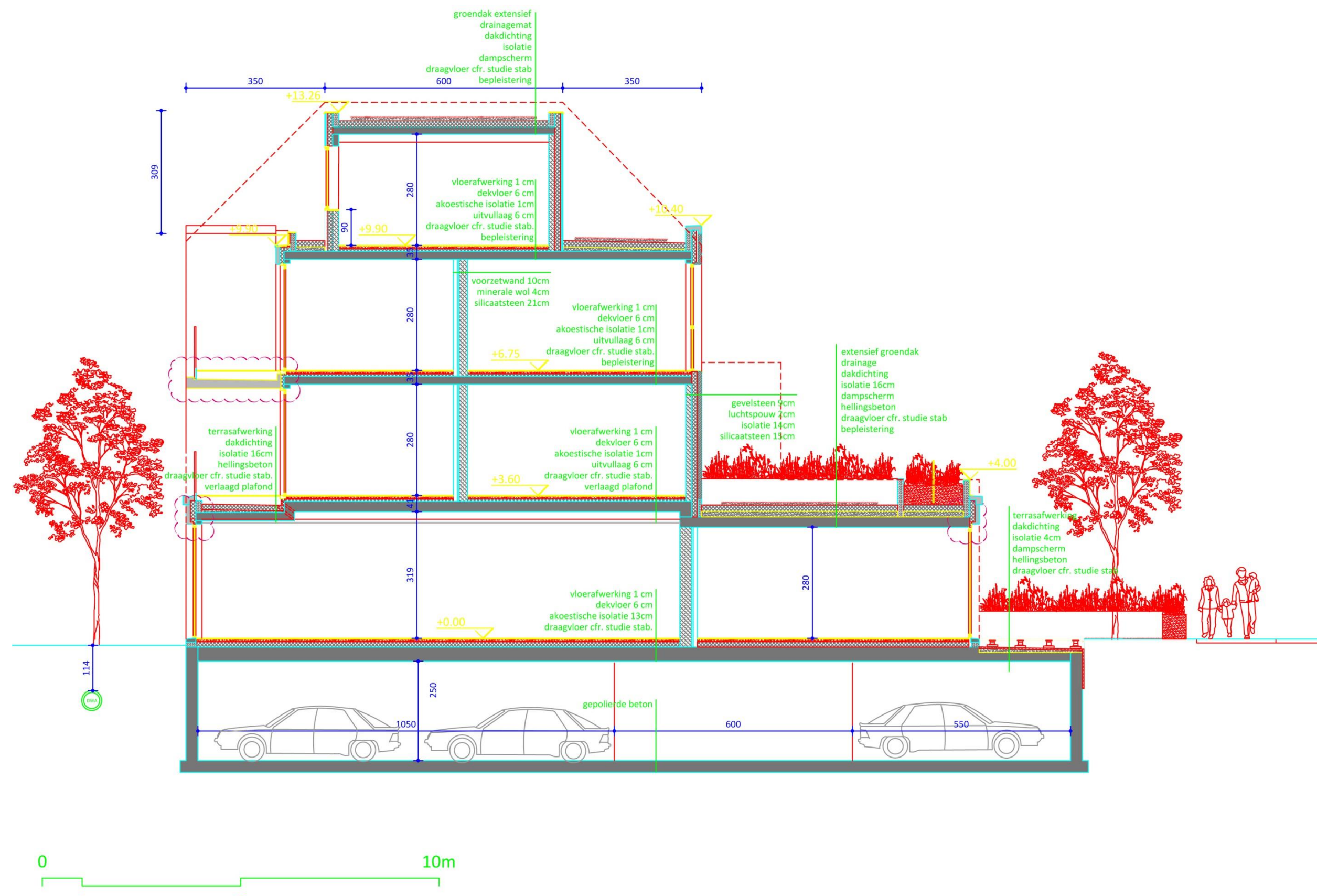
³ S.N. 2014

Figuur 4: Ontwerpplan (Stramien/Veelaert Architecten)

Figuur 5: Kelderplan woonblok (Stramien/Veelaert Architecten)

Figuur 6: Doorsnede woonblok (Stramien/Veelaert Architecten)

De verwachte verstoring in het kader van omgevingsaanleg en wegenis kent een maximale diepte van ca. 50 cm onder het maaiveld. Er worden ca. 15 plantputten voorzien van 3 x 3 m en ca. 1 m diep. Voor de afvoer van regenwater worden regenwaterputten en een wadi aangelegd. De precieze omvang en verstoringdiepte hiervan ligt nog niet vast. Een doorsnedetekening is op dit moment evenmin al beschikbaar.

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een eerder lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen en www.geopunt.be. De geomorfologische en de potentiële bodemerosiekaart is niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is gegeorefereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Atlas cadastrale parcellaire de la Belgique van P.C. Popp (1842-1879) worden drie momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

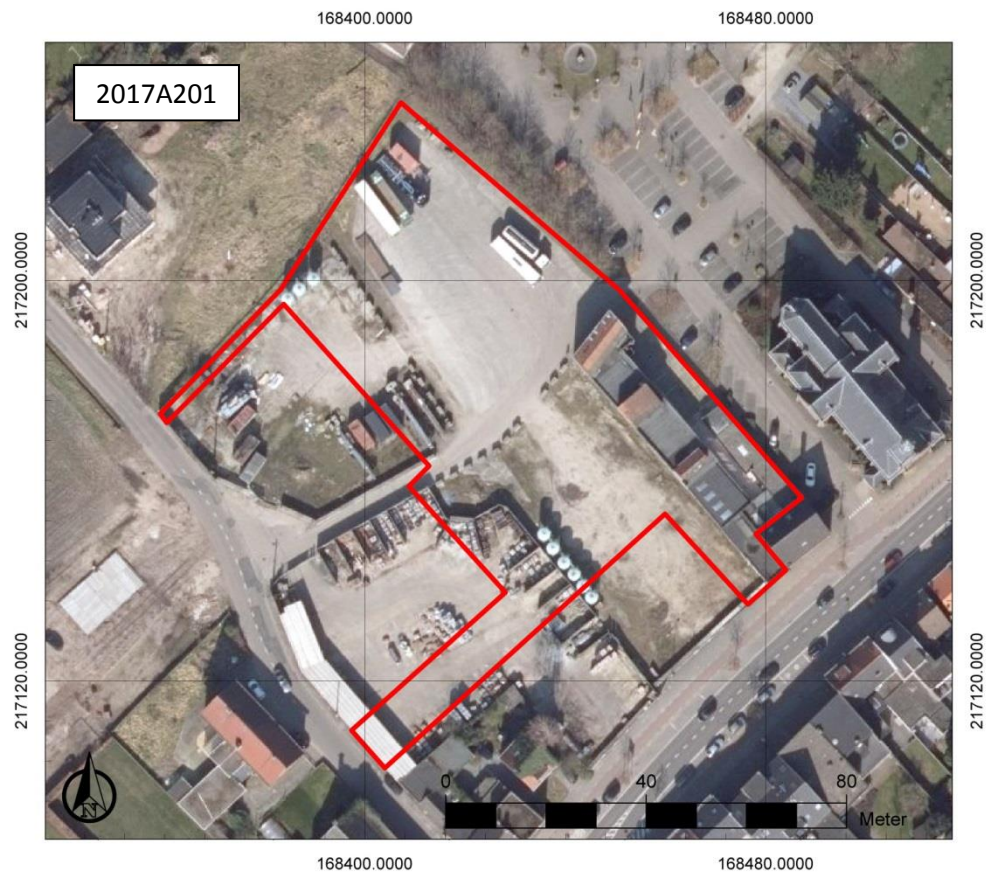
In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

2.4 Assessmentrapport

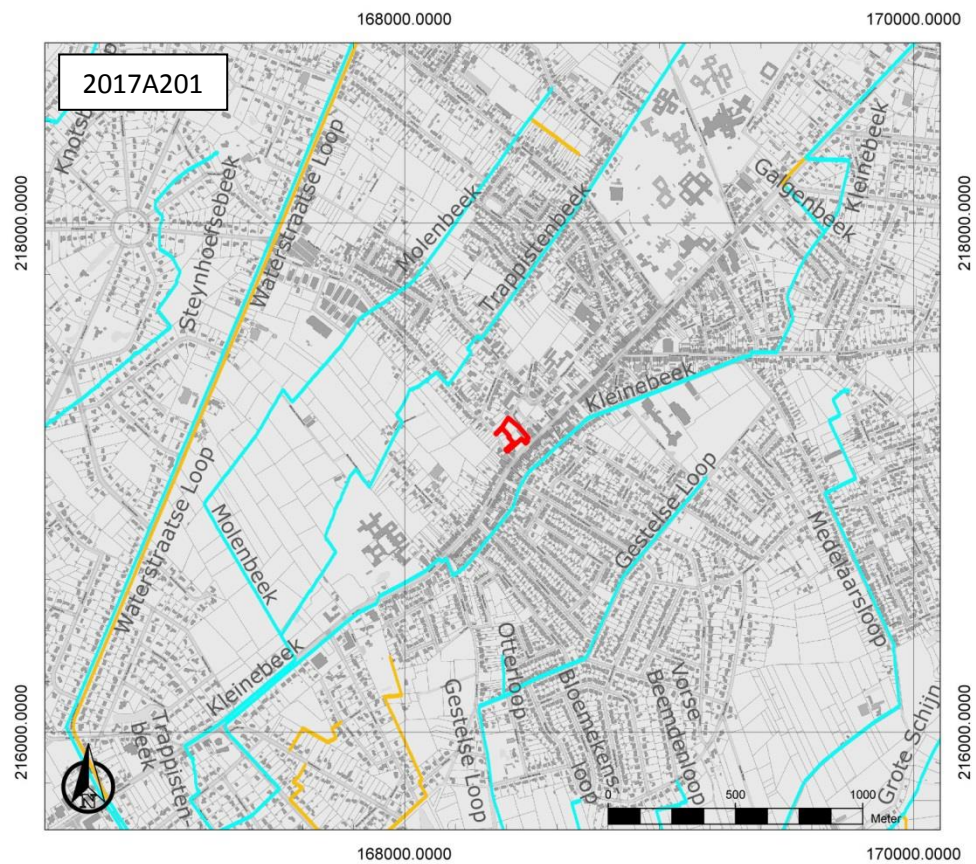
2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

Het onderzoeksgebied bevindt zich binnen het historische centrum van Sint-Antonius (Figuur 7). Het onderzoeksgebied situeert zich ten zuidwesten van het Sint-Theunisplein en sluit aan op de Handelslei in het zuidoosten. Volgens het gewestplan bevindt het hele projectgebied zich een woongebied.

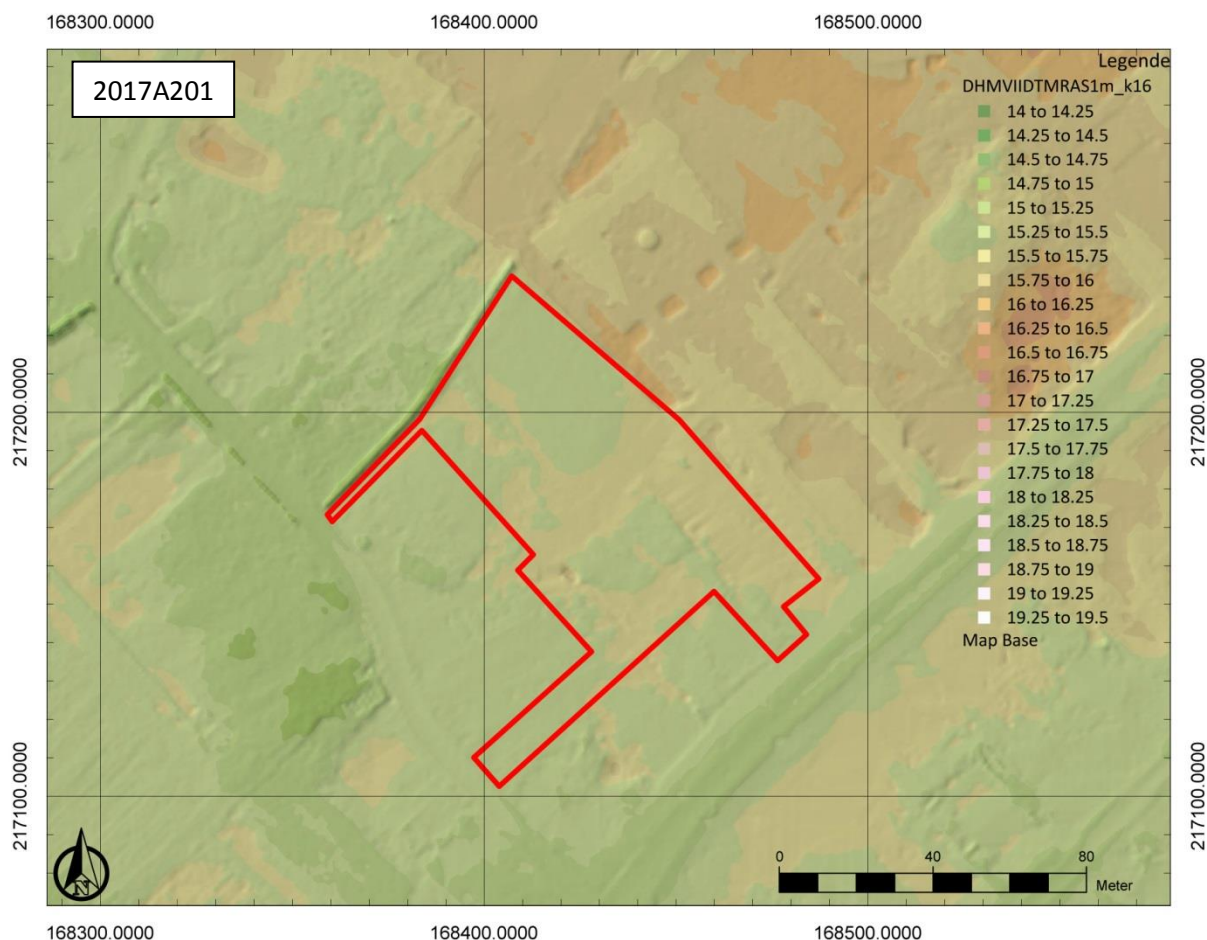
Hydrografisch maakt het onderzoeksgebied deel uit van het Beneden-Scheldebekken, al bevindt het zich relatief dicht bij de grens met het Netebekken. In de omgeving van het projectgebied bevinden zich heel wat waterlopen (Figuur 8). Ten noorden van het projectgebied situeert zich op circa 300 m de Trappistenbeek en op circa 100 m ten zuidoosten de Kleinebeek. De Grote Schijn bevindt zich nog in het zuidoosten.

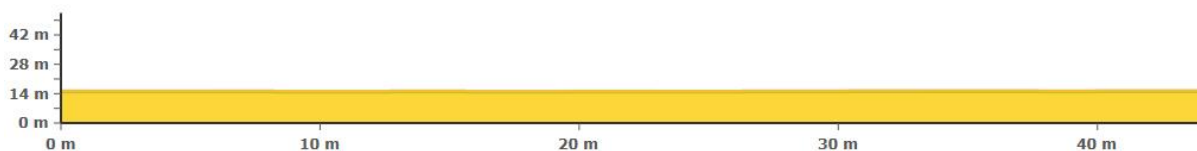
Figuur 7: Luchtfoto van 2015 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 8: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 9: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1m, met aanduiding van het projectgebied (blauw) en het onderzoeksgebied (rood)

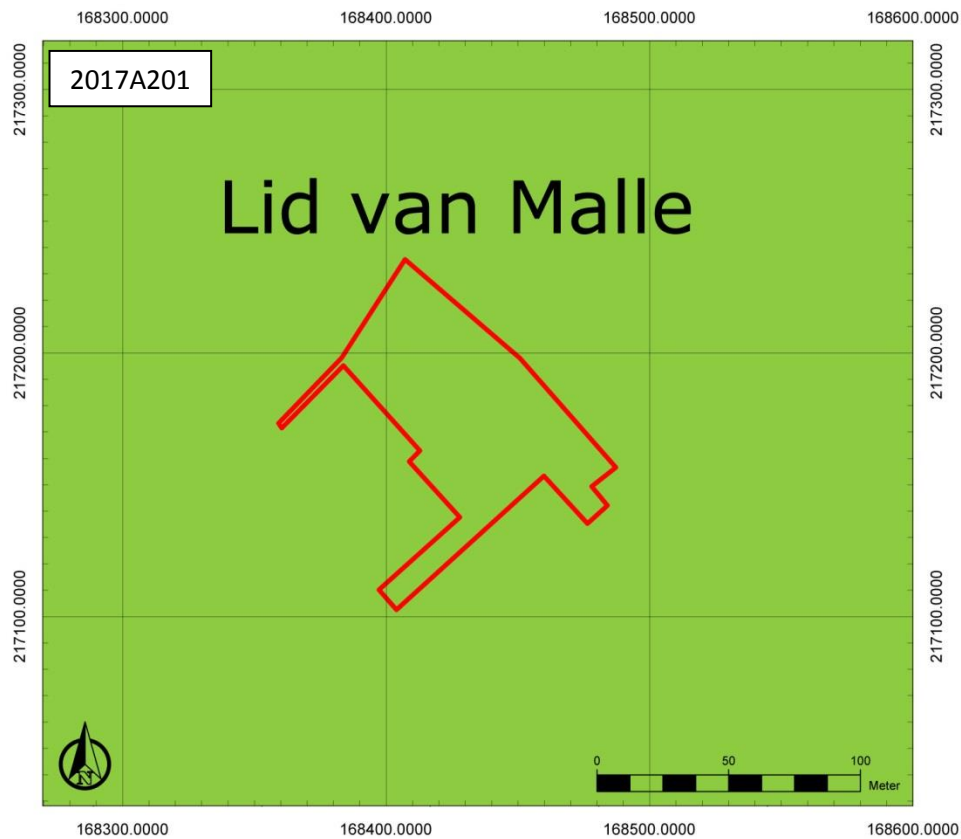

Figuur 10: Hoogteverloop van zuidwest naar noordoost van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

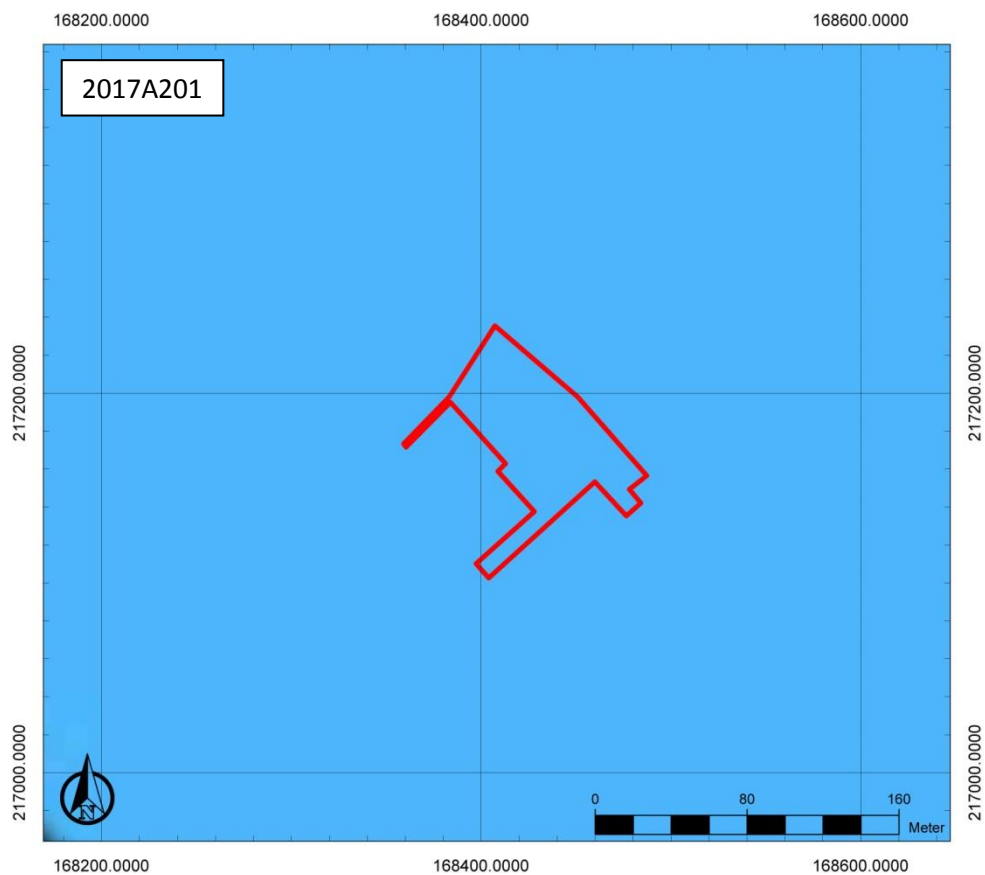
Het onderzoeksgebied bevindt zich ten noorden van de vallei van de Grote Schijn, op een zuidwestelijke helling (Figuur 9). Het onderzoeksgebied is relatief vlak. Het bevindt zich op een hoogte tussen circa 15,4 en 15,6 m TAW (**Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.**). De tertiaire ondergrond (Figuur 11) bestaat uit het Lid van Merksem. Dit wordt gekenmerkt door grijsgroen tot grijsbruin fijn tot middelmatig zand, dat glauconiet- en kalkhoudend is en schelpfragmenten, alsook siderietconcreties bevat.⁴ De Quartair geologische kaart (Figuur 12) geeft aan dat in het projectgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) of mogelijk Vroeg-Holoceen, voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. Hieronder bevinden zich getijdenafzettingen (estuariene afzettingen) met mogelijke intercalatie van fluviatiele en eolische afzettingen van het Vroeg-Pleistoceen.⁵

⁴ www.geopunt.be/kaart

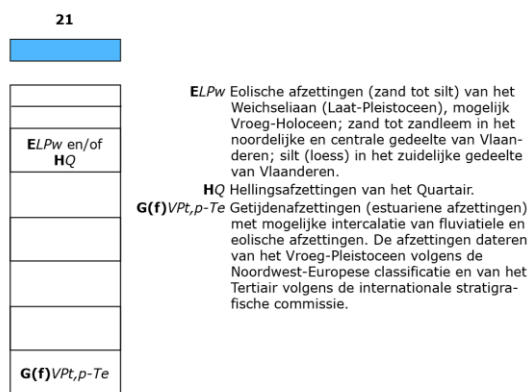
⁵ www.geopunt.be/kaart

Figuur 11: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

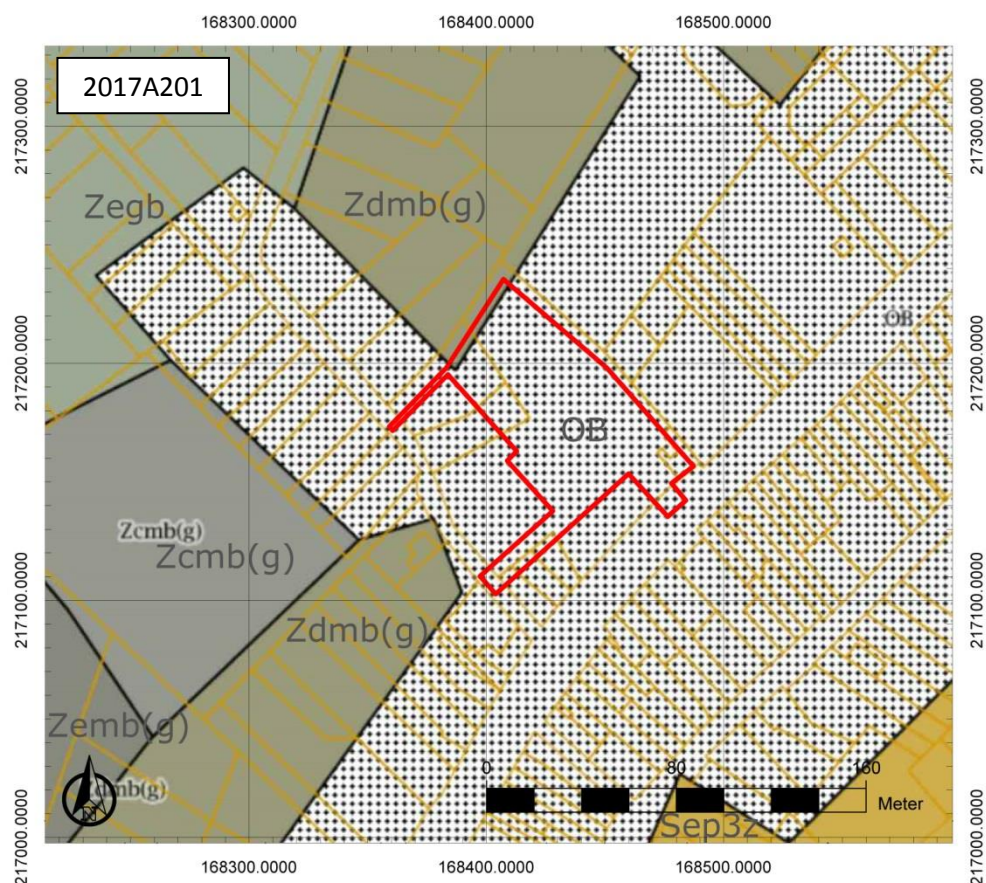

Figuur 12: Quartair geologische kaart met aanduiding van onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 13: Legende bij de Quartair geologische kaart (www.geopunt.be)

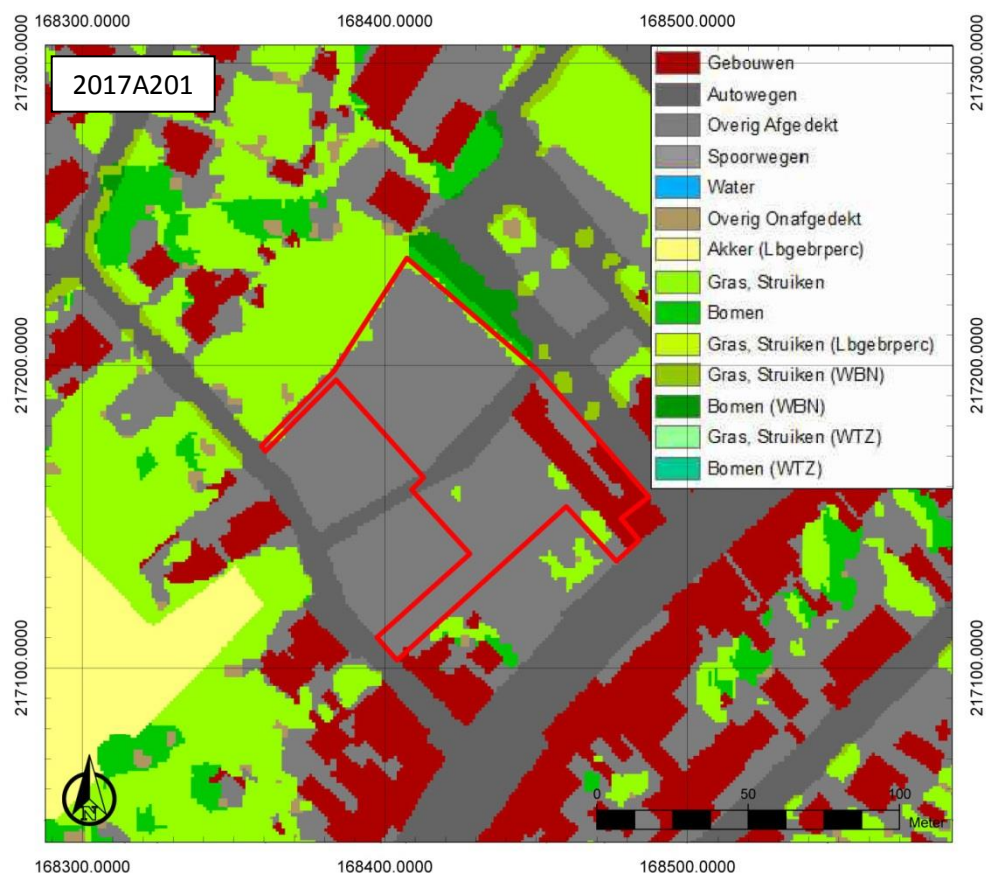
De bodem van het projectgebied is quasi volledig aangegeven als bebouwde zone (OB) (Figuur 14). Aan de noordwestelijke rand is een matig natte zandbodem met dikke antropogene humus A horizont met grijsachtige kleur (Zdmb(g)) aanwezig. Deze wordt gekenmerkt door een bijmenging van matig zand, zwaar zandleem of leem. In de omgeving van het projectgebied komen voornamelijk gelijkaardige zandbodems voor, die zich vooral onderscheiden op vlak van drainageklasse.

Figuur 14: Bodemkaart met aanduiding van onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De aanwezigheid van een dikke antropogene humus A horizont wijst mogelijk op een goed bewaard bodemarchief. De antropogene horizon is waarschijnlijk een plaggenbodem, het restant van een systeem van bemesting waarbij mest uit de potstal vermengd met plaggen op de akkers werd gebracht. De algemene toepassing van plaggenbemesting in de Antwerpse Kempen is te situeren vanaf het begin van de 13de eeuw en werd toegepast tot aan de industrialisering van de landbouw. De meeste plaggenbodems lijken pas vanaf de 14de of 15de eeuw gevormd. Plaggenbodems kunnen relatief dik zijn en bijgevolg een conserverende werking hebben voor het onderliggende bodemarchief, dat bij ondiepe ingrepen en landbouwvoering niet meer geraakt wordt.⁶

Het onderzoeksgebied is afgaande op de bodemgebruiksk kaart overwegend verhard (Figuur 15). Daarnaast is er bebouwing in het zuidoosten en plaatselijk zijn gras en struiken aanwezig.

Figuur 15: Bodemgebruiksk kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

Sint-Antonius-Brecht zoals de deelgemeente voor 1976 heette, is steeds een klein gehucht van de uitgestrekte gemeente Brecht geweest. In de middeleeuwen was het grondgebied Brecht verdeeld over twee heerlijkheden: de Vrijheid van Hoogstraten en het Land van Bergen op Zoom. Na het verdrag van Munster werden de twee delen verenigd onder het Graafschap van Hoogstraten. Op kerkelijk gebied hoorde de Sint-Michielsparochie van Brecht, vermoedelijk in de 13de eeuw opgericht door de Hertog van Brabant, tot het Bisdom Kamerijk in de aartsdekenij Antwerpen. Sint-Antonius was vroeger beter bekend onder de oude naam Juxschot. Schot betekent een verzamelplaats voor

⁶ Bastiaens 1994, 83-86; van Doesburg *et al.* 2007, 150

dieren. Het was een omheinde plaats waar de dieren, die vrij rond liepen op de gemeenschappelijke heiden, 's avonds verzameld werden. Juk zou de verkorting kunnen zijn van jukdieren zoals ossen, koeien en ezels.⁷ Sint-Antonius ontwikkelde zich rond de Sint-Antoniuskapel die al in 1492 bestond, en langs de baan Antwerpen-Turnhout die al in de 11de eeuw bestond.⁸

Figuur 16: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778) met aanduiding van het onderzoeksgebied (rood) (www.geopunt.be)

Juxschot bleef tot in de jaren 1700 een zeer klein gehucht met niet meer dan 100 inwoners. Het bestond slechts uit enkele boerderijen die zich gevestigd hadden op het kruispunt van de oude wegen Antwerpen-Turnhout en Lier-Breda. Pas na 1750, op het ogenblik dat de weg Antwerpen-Turnhout verhard werd, begon Sint-Antonius te groeien.⁹ Pas op het einde van de 19de eeuw kende het een belangrijke bevolkingstoename.¹⁰

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778) is te zien dat de omgeving van het onderzoeksgebied vooral in gebruik is als akkerland. Het onderzoeksgebied is gelegen binnen de dorpskern van Sint-Antonius. Het lijkt er echter wel op

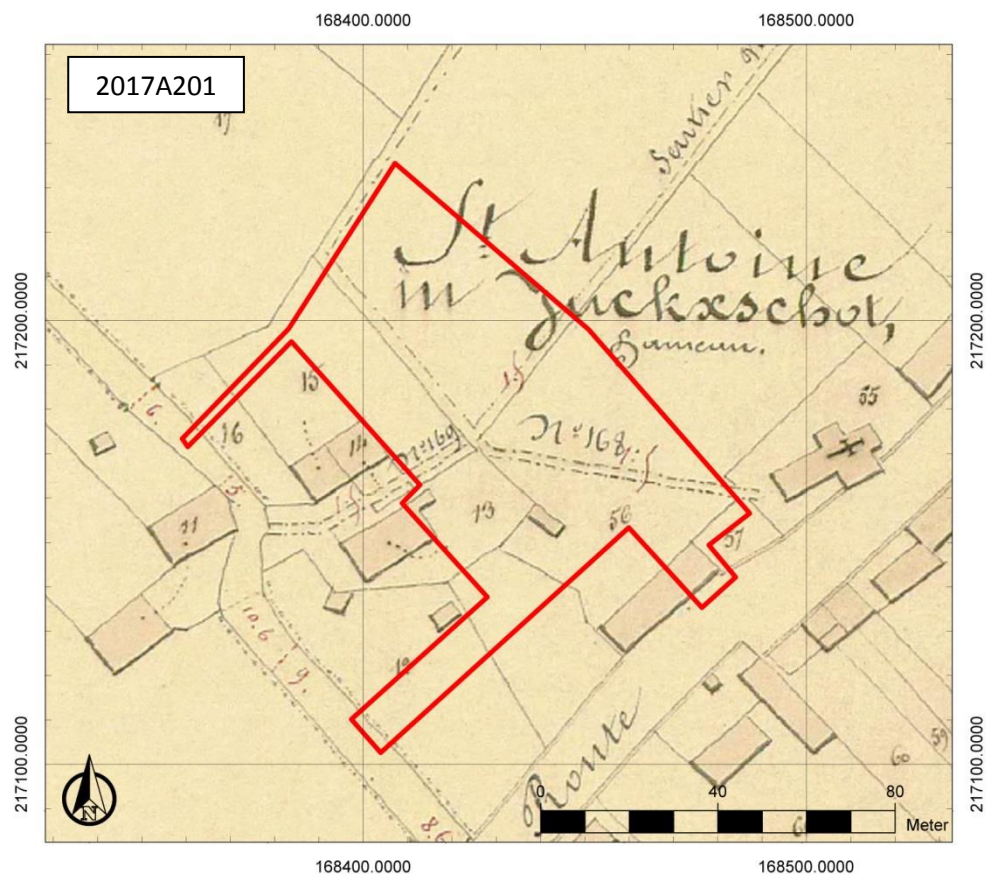
⁷ <http://www.zoersel.be/startpagina/geschiedenis-van-sint-antonius.html>

⁸ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017: *Sint-Antonius, Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120724> (geraadpleegd op 25 januari 2017); <http://www.zoersel.be/startpagina/geschiedenis-van-sint-antonius.html>

⁹ <http://www.zoersel.be/startpagina/geschiedenis-van-sint-antonius.html>

¹⁰ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017: *Sint-Antonius, Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120724> (geraadpleegd op 25 januari 2017); <http://www.zoersel.be/startpagina/geschiedenis-van-sint-antonius.html>

dat in werkelijkheid de afbakening van het onderzoeksgebied iets verder naar het noordoosten dient gesitueerd te worden. Hiermee rekening houdend sluit het onderzoeksgebied aan op de ten noordoosten gelegen parochiekerk Sint-Antonius. Reeds voor 1490 stond tegenover de huidige kerk een kapel gewijd aan Onze-Lieve-Vrouw en Sint-Antonius de Eremijt. Het werd in 1490 herbouwd en verwoest in 1542 door de troepen van Maarten van Rossem.¹¹ Ten zuidwesten van de kerk is op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden bebouwing te zien. Twee noordwestelijke aftakkingen van de baan van Antwerpen naar Herentals (huidige Handelslei) lopen ten zuiden van het onderzoeksgebied. Mogelijk ligt de meest noordoostelijke binnen het onderzoeksgebied. Rekening houdend met de afwijking van de georeferentie bevinden zich vier gebouwen binnen het onderzoeksgebied.

Figuur 17: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de Atlas der Buurtwegen (1841) is ook bebouwing te zien binnen het projectgebied (Figuur 16). De weergegeven bebouwing vertoont sterke gelijkenissen met de bebouwing op de zogenaamde Ferrariskaart. Op de Atlas der Buurtwegen lijkt de bebouwing nauwkeuriger gesitueerd, dankzij een betere georeferentie van de kaart. Op basis daarvan valt een klein gebouw en een deel van een gebouw in het zuiden binnen het onderzoeksgebied. De Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van P.C. Popp (1842-1879) geeft een gelijkaardige situatie weer (Figuur 18). Het projectgebied op deze kaart ligt in werkelijkheid weer iets verder naar het noordoosten. Het toont vermoedelijk dezelfde bebouwing als op de Atlas der Buurtwegen. De zuidzijde wordt afgebakend door de 'Steenweg van Antwerpen naer Turnhout' (nu Handelslei). De kerk is duidelijk gewijzigd. In 1850-51 werd het schip van de huidige kerk gebouwd die zich ten noordoosten van de zuidelijke onderzoekszone bevindt. De

¹¹ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017: *Parochiekerk Sint-Antonius, Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/14674> (geraadpleegd op 18 februari 2017).

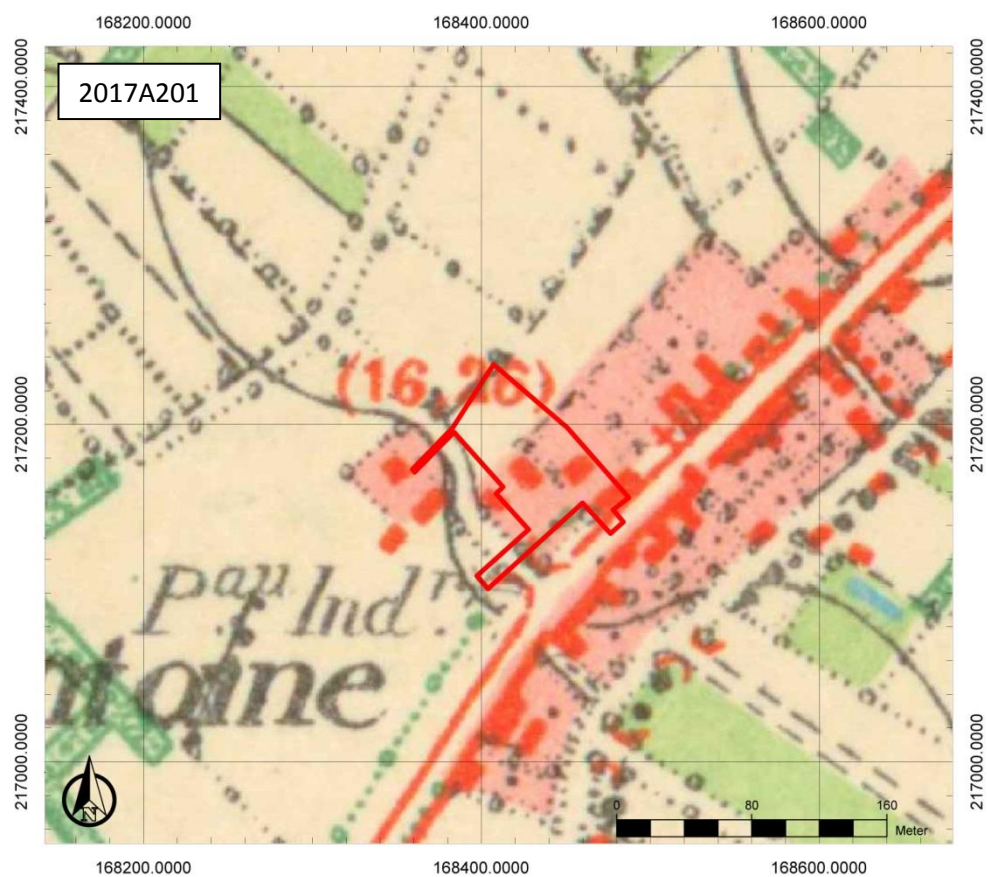
tweede sacristie werd aangebouwd in 1858. De kerk werd vergroot in 1905 door opbouw van transept, zijkoren, koor en sacristieën. In 1981-82 voorzien van zijingangen.¹²

Figuur 18: Atlas cadastral parcellaire de la Belgique met aanduiding van het onderzoeksgebied
(<http://www.geopunt.be/kaart>)

De topografische kaart van 1865 toont weinig wijzigingen (Figuur 19). Wel is vermoedelijk een molen te zien in het uiterste noordwesten van de weergegeven zone, die zijn naam gaf aan de Heimeulenweg die zich later op enige afstand ten noordoosten van het onderzoeksgebied gaat bevinden. Op de topografische kaart van 1892 is de molen verdwenen. Deze kaart is niet weergegeven omdat ze weinig of geen veranderingen weergeeft binnen de eigenlijke onderzoekszones. Vanaf de topografische kaart van 1929 is het kerkhof ten noordwesten van de kerk weergegeven, buiten het onderzoeksgebied. Er zijn slechts beperkte wijzigingen aan de bebouwing. Hierdoor is de kaart niet weergegeven. Vanaf de topografische kaart van 1962 zijn er significante wijzigingen binnen het onderzoeksgebied (Figuur 20). De noordoostzijde wordt bebouwd en de bebouwing neemt ook toe aan de westelijke zijde.

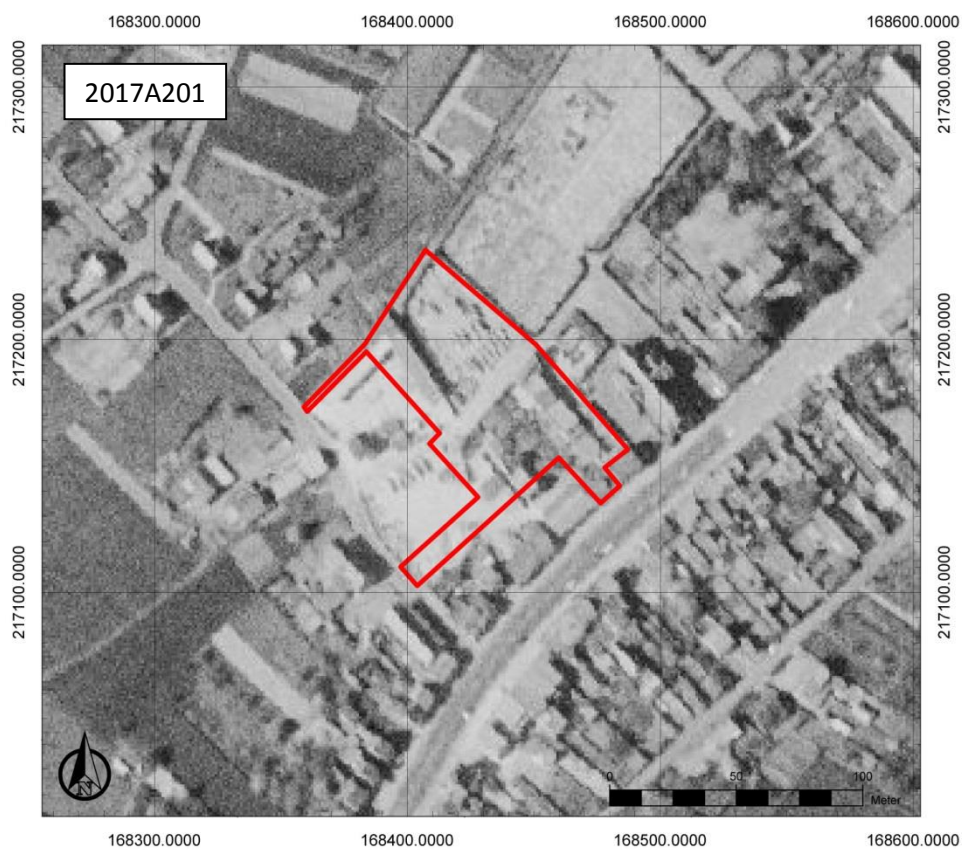
¹² Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Parochiekerk Sint-Antonius, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/14674> (geraadpleegd op 18 februari 2017).

Figuur 19: Topografische kaart 1865 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 20: Topografische kaart 1962 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 21: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

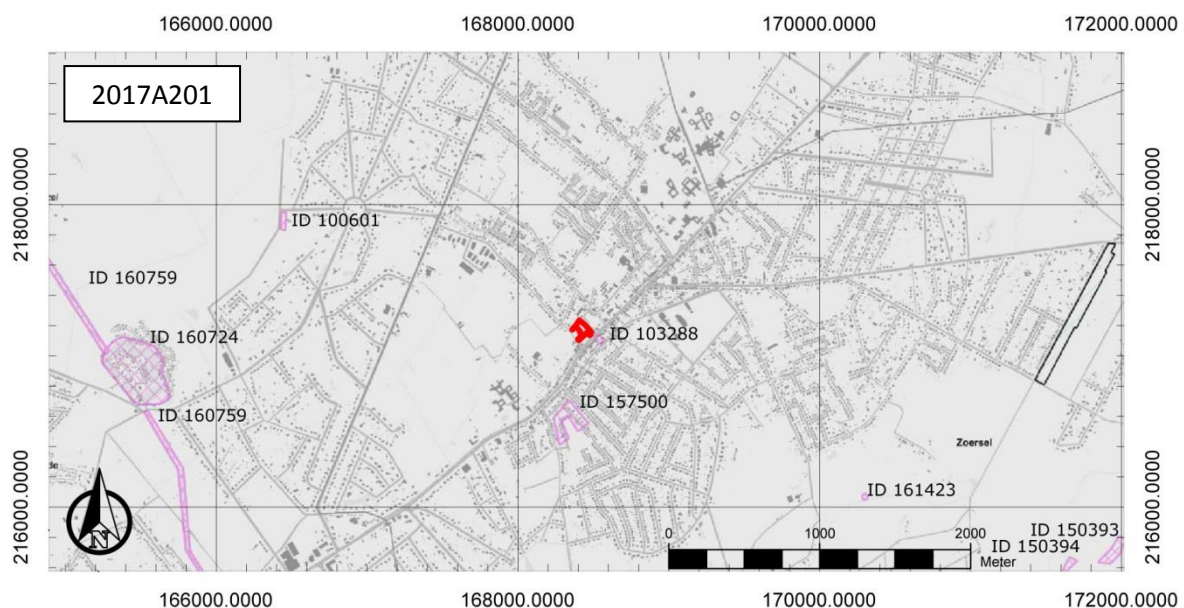
Figuur 22: luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 21) toont een duidelijke uitbreiding van de bebouwing in de omgeving. Het onderzoeksgebied lijkt in gebruik voor opslag of als parkeerplaats. De bebouwing in het onderzoeksgebied lijkt onveranderd. Tussen de gebouwen lijken struiken of bomen aanwezig. Op de luchtfoto van 1979-1990 (Figuur 22) lijkt het onderzoeksgebied relatief weinig veranderd te zijn in vergelijking met de luchtfoto van 1971.

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het plangebied waar archeologische waarden gekend zijn (Figuur 23). We bespreken eerst de meest nabijgelegen vondsten en vervolgens de vondsten die verder weg gelegen zijn zo veel mogelijk chronologisch. Het aantal locaties in de nabije omgeving is eerder beperkt.

Direct ten oosten van de onderzoekszone stond oorspronkelijk de laatmiddeleeuwse kapel van O.-L.-Vrouw en St. Antonius de Eremit (CAI ID 103288). Hoewel deze niet exact gedateerd kan worden, weten we dat ze van voor 1490 dateert, aangezien ze in dit jaar herbouwd is (zie ook 2.4.2).¹³ Circa 500 m ten zuiden van het onderzoeksgebied, bij het Klooster (CAI ID 157500), is een greppel uit de late middeleeuwen gevonden, waarvan zowel haar exacte datering als haar functie onbekend is. Het proefsleuvenonderzoek dat hier uitgevoerd werd, leidde niet tot de afbakening van een waardevolle archeologische vindplaats.¹⁴

Figuur 23: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerenderfgoed.be/>)

De andere locaties bevinden zich op ruimere afstand van het onderzoeksgebied. Ten westen, op de Kwikaard (CAI ID 100601), is een “Celtic Field” uit de late bronstijd vastgesteld.¹⁵ Ten noorden bevindt zich de Couwenberghoeve (CAI ID 103214). Deze alleenstaande hoeve uit de late middeleeuwen wordt voor het eerste vermeld in 1301.¹⁶ Ter hoogte van Zoerselbos 7 (CAI ID

¹³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 103288, Kapel van O.L.-Vrouw en St. Antonius de Eremit (geraadpleegd op 24 januari 2017)

¹⁴ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 157500, Het Klooster (geraadpleegd op 24 januari 2017)

¹⁵ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 100601, Kwikaard (geraadpleegd op 24 januari 2017)

¹⁶ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 103214, Couwenberghoeve (geraadpleegd op 24 januari 2017)

161423), ten zuidoosten van het onderzoeksgebied, is mogelijk een veldoventje aangetroffen. Dit kon niet gedateerd worden.¹⁷

Ten westen van het onderzoeksgebied vinden we de Antitankgracht (CAI ID 160759) terug. De gracht werd aangelegd tussen 1937 en 1939 met de bedoeling om vijandelijke tanks en ander rollend materieel te stoppen vooraleer ze Antwerpen konden bereiken.¹⁸ Het Fort van 's Gravenwezel (CAI ID 160724) maakt deel uit van hoofdverdedigingslinie van de stad Antwerpen. Het is een fort van de 2de orde met caponnières.¹⁹ Het fort is uitgevoerd ter vervollediging van de hoofdverdedigingslinie van de stad. De bedoeling was de stad Antwerpen te beveiligen tegen een artilleriebombardement.²⁰

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?

Het projectgebied bevindt zich ten noorden van de vallei van de Grote Schijn, op een zuidwestelijke helling. In de omgeving bevinden zich verschillende waterlopen. Ten noorden situeert zich de Trappistenbeek en op korte afstand (circa 100 m) ten zuidoosten de Kleinebeek. Deze landschappelijke kenmerken zijn gunstige factoren die op een archeologisch potentieel duiden. De omgeving van het terrein wordt voornamelijk omschreven als matig natte tot natte gronden.

Het aantal gekende archeologische waarden in de nabije omgeving van het onderzoeksgebied is beperkt. Ze zijn enkel aan de middeleeuwen toe te schrijven. In de ruimere omgeving werden ook restanten uit de late bronstijd geregistreerd. Het onderzoeksgebied bevindt zich binnen de historische dorpskern van Sint-Antonius. Sint-Antonius (vroeger beter bekend onder de oude naam Juxschot) ontwikkelde zich rond de Sint-Antoniuskapel, die al in 1492 bestond. Juxschot bleef tot in de jaren 1700 een zeer klein gehucht. Pas vanaf het midden van de 18de eeuw nam de bevolking toe.

Net naast de onderzoekszone is de kerk van Sint-Antonius te vinden. In de nabijheid ervan stond de middeleeuwse kapel. Hoewel op historische kaarten de gerelateerde begraafplaatsen buiten het onderzoeksgebied te situeren zijn, is het niet uitgesloten dat er toch begravingen plaatsvonden ter hoogte van het onderzoeksgebied. Met betrekking tot het archeologisch potentieel voor de nieuwe en de nieuwste tijd zijn historische kaarten en luchtfoto's relevant. Ze komen verder aan bod in de volgende onderzoeksvraag.

Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

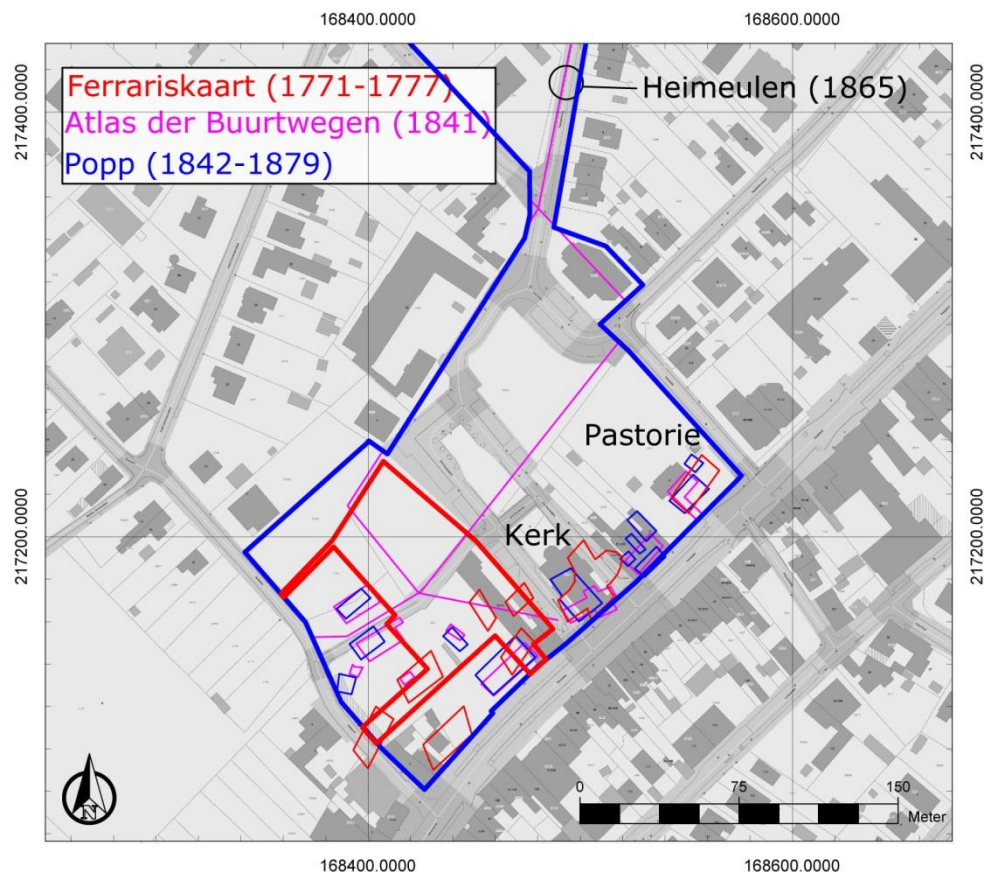
Wat de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie betreft, tonen kaarten en luchtfoto's reeds sinds de 18de eeuw bebouwing in de onderzoekszone (Figuur 24). Deze lijkt zich aanvankelijk voornamelijk langs de Handelslei te concentreren. Er is dus sprake van historische bebouwing in het onderzoeksgebied. Vanaf de tweede helft van de 20ste eeuw nam de aanwezige bebouwing verder toe in noordwestelijke richting. Op basis van de geraadpleegde luchtfoto's blijkt het onderzoeksgebied reeds sinds de tweede helft van de 20ste eeuw gebruikt voor opslag of als parkeerplaats. Op basis van de gebruiksgeschiedenis is ter hoogte van het onderzoeksgebied mogelijk een zekere aantasting van de bovenlaag van de bodem te verwachten.

¹⁷ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 161423, Zoerselbos 7 (geraadpleegd op 24 januari 2017)

¹⁸ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 160759, Antitankgracht (geraadpleegd op 24 januari 2017)

¹⁹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 160724, Fort van 's Gravenwezel (geraadpleegd op 24 januari 2017)

²⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Fort van 's Gravenwezel, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/14121> (geraadpleegd op 25 januari 2017).

Figuur 24: Synthesepan met correctie van de fouten bij het georefereren en met aanduiding van het onderzoeksgebied (rode dikke contourlijn)

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen het volledige onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten de bouw van een wooncomplex met een ondergrondse parking en omgevingsaanleg. Ook dient in acht genomen te worden dat de geplande werken compactie van de bodem zullen veroorzaken buiten de zones waar de eigenlijke werken voorzien worden. Dit doet besluiten dat binnen het volledige onderzoeksgebied het bodemarchief bedreigd is.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Deze inschatting is voornamelijk gebaseerd op de gunstige landschappelijk ligging van het terrein en de situering ervan in de historische dorpskern van Sint-Antonius. Op basis van de gekende archeologische waarden in de omgeving en de historische bebouwing, die minstens teruggaat tot de 18de eeuw, heeft het terrein vooral potentieel voor archeologische waarden uit de middeleeuwen en de nieuwe tijd. Daaruit volgt dat bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig is.

Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Veldkartering is niet mogelijk binnen het onderzoeksgebied, omdat het terrein verhard is, of in gebruik is als grasland. Landschappelijk booronderzoek is niet relevant om het potentieel op steentijd artefactensites en de bewaring van de bodem in te schatten. De historische bebouwing die we kennen van historische kaarten en luchtfoto's en de verharding die momenteel aanwezig is op het terrein, maakt de kans groot dat – indien een steentijd artefactensite aanwezig was – deze verstoord is door de bodemingrepen die hier reeds plaatsgevonden hebben.

Er dient wel een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden binnen het volledige onderzoeksgebied om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt.

3 Samenvatting

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Deze inschatting is voornamelijk gebaseerd op de gunstige landschappelijk ligging van het terrein en de situering ervan in de historische dorpskern van Sint-Antonius. Op basis van de gekende archeologische waarden in de omgeving en de historische bebouwing, die minstens teruggaat tot de 18de eeuw, heeft het terrein vooral potentieel voor archeologische waarden uit de middeleeuwen en de nieuwe tijd. Daaruit volgt dat bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig is.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Bastiaens, J./J.M. Van Moernick, 1994: Bodemsporen van beddenbouw in het zuidelijk deel van het plaggenlandbouwareaal: getuigen van 17de-eeuwse landbouwintensivering in de Belgische provincies Antwerpen en Limburg en de Nederlandse provincie Noord-Brabant, *Historisch Geografisch Tijdschrift* 12.3, 81-90.

S.N. 2014: *Masterplan – Sint-Antonius – Zoersel*, s.l.

Van Doesburg, J./M. De Boer/J.H.C. Deeben, 2007: Essen in zicht. Essen en plaggendekken in Nederland. Onderzoek en beleid, (*Nederlandse archeologische rapporten* 34), Amersfoort.

4.2 Websites

Cartesius (2017)
<https://www.cartesius.be>

Centrale Archeologische Inventaris (2017)
<https://cai.onroenderfgoed.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2017)
<http://dov.vlaanderen.be>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2017)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2017)
<http://www.geopunt.be/>

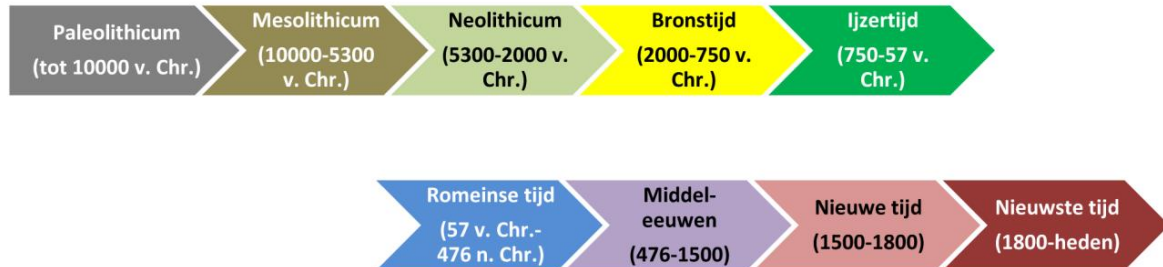
Inventaris Onroerend Erfgoed (2017)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2017)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

Zoersel (2017)
<http://www.zoersel.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

5.2 Plannenlijst

Plannenlijst bureauonderzoek: projectcode 2017A201

Plan-nummer	Type	Onderwerp	Aanmaak-schaal	Aanmaak-wijze	Datum
1	Kadasterplan	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	24/01/2017
2	Topografische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	24/01/2017
3	Bouwplan	Ontwerpplan	1:1	Digitaal	25/04/2017
4	Bouwplan	Kelderplan	1:1	Digitaal	25/04/2017
5	Bouwplan	Doorsnede ontwerp	1:1	Digitaal	25/04/2017
6	Hydrografische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	24/01/2017
7	Hoogtemodel	Digitaal hoogtemodel terrein en omgeving	1:1	Digitaal	24/01/2017
8	Doorsnede	Terreinverloop	1:1	Digitaal	24/01/2017
9	Tertiaire geologische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	24/01/2017
10	Quartair geologische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	24/01/2017
11	Bodemkaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	24/01/2017
12	Bodemgebruikskaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	24/01/2017
13	Historische kaart	Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden	1:1	Digitaal	24/01/2017
14	Historische kaart	Atlas der Buurtwegen	1:1	Digitaal	24/01/2017
15	Historische kaart	Atlas cadastal parcellaire de la Belgique	1:1	Digitaal	07/02/2017
16	Topografische kaart	1865	1:1	Digitaal	07/02/2017
17	Topografische kaart	1962	1:1	Digitaal	07/02/2017
18	CAI-kaart	CAI vondstlocaties	1:1	Digitaal	24/01/2017
19	Syntheseplan	Synthese van het bureauonderzoek	1:1	Digitaal	24/01/2017

5.3 Fotolijst

Fotolijst bureauonderzoek: projectcode 2017A201

ID	Type	Onderwerp	Vervaardiging	Datum
F1	Overzichtsfoto	Bestaande toestand	Digitaal	20/02/2017
F2	Luchtfoto	Toestand terrein 2015	Digitaal	24/01/2017

ID	Type	Onderwerp	Vervaardiging	Datum
F3	Luchtfoto	Toestand terrein 1971	Digitaal	24/01/2017
F4	Luchtfoto	Toestand terrein 1979-1990	Digitaal	24/01/2017